

Városportré

Ez előtt 102 évvel ünnepi emléklap jelent meg A feltámadt Szeged címmel öfelsege, Ferenc József látogatása alkalmával. Ebben olvasom, hogy „Azon a helyen, hol még ezelőtt ötödjél évvel egy szerény vidéki magyar város állt alacsony házakkal, poros, sáros utcákkal, bár nyüzsgő, de provinciális jellegű élettel: emelkedik ma az Alföld metropolisza, az új Szeged, a nemzet kulturális erejének fényes nyilvánulása és a szegedi nép öserényeinek büszke alkotása.”

Mint jól tudjuk, 1879. március 12-ének rémteljes éjjelén a fékevesztett Tisza hullámsírba temette az ország második legjelentősebb városát. Az árvíz nyomán 5458 ház dőlt romba, 75 ezer szegedi lett hajléktalanná. Tisza Lajos királyi biztos vezetésével és Lechner Lajos műszaki irányításával külszörzök és a magyarság adományából négy esztendő alatt épült újjá a város. Ez a bizonyos kiadvány közli a város újjáépítésének feladatait, melyeket a következő három pontban foglaltak össze: „1. a jövő város alapját képező középítmények előállítása; 2. a szorosan vett községi belügyek céljára szükségelt épületek és egyéb művek kiépítése; 3. a magánépítkezések keresztülvitelének hathatós előmozdítása.” Ezt követően arról is szól a díszes kiállítású album, hogy milyen köznevelődési intézmények és egyesületek kaptak szárnyra az újjáépítés nyomán. Csak néhány a hosszú sorból: a Somogyi-könyvtár, a városi állandó színház, a főgimnázium, az állami főreáliskola, tanítóképző intézet, iskolák, egyesületek sokasága, 2616 magánlakóház stb.

Miért említem mindezeket? Azért, mert egyre inkább úgy tűnik, hogy egy évszázad múltával Szeged ismét a megújulás, az újjászületés időszakát éli. Az utóbbi években — jórészt a Magyar Egitőművészek Szövetsége helyi csoportja, a nemrégiben alakult Szegedi Városerőltés Egyesület, a Móra-Ferenc Múzeum és a Somogyi-könyvtár tevékenysége nyomán — mind nagyobb figyelem, társadalmi érdeklődés kíséri a város arcának alakulását. Ha igaznak tartjuk Lukács György szavait, miszerint „Csak az építész tudja egy kornak általános társadalmi létét direkt módon nyilvánítani”, akkor ma igen csak összetettek, differenciáltak feladataink. Arról van szó ugyanis, hogy a városépítést, a város-tervezést röntgenképe társadalmi életünknek. A város élő, eleven organizmus. Egyszerre történelem, és tervezői rajzsztalon alakuló jövőkép, egyszerre közösségi kontinuitás és szellemi folytonosság, sajátos „genetikai kódossal” szabályozott környezet. Ha néhány éve még azt jelentette ki felelős építész, hogy megszakadt a párbeszéd társadalom és építészet között, ma örömmel nyugtázhathatja, hogy ez a kapcsolat újra megindult, hogy mindkét fél a másik számára is érthető artikulációval, igyekszik megfogalmazni elvárásait, igényeit, szándékait.

Tény, hogy a város fejlődésének látható, nagyvonalú beruházásai vége felé közelednek. Differenciáltabb munkát követelnek a mostani feladatok tervezőktől, beruházóktól, kivitelezőktől egyaránt. A tömeges lakásépítés üteme csökkenőben, az általa létrehozott lakásvariációk növekedőben. Főszálló ágban a magánéremes otthonteremtés még akkor is, ha gyökértelen, importált másolatok és rossz példák fékeznek abban, hogy hatásos módon alakítsák át az ország ábrázatát. Növekszik a foghíjbeépítések jelentősége, egyre jelentősebb szerepet kap a műemlékvé-

delem és emelkedik az ázsioja a történelmi városrészeknek, ami rekonstrukciók és rehabilitációk munkálatait sürgetik. Kényszerhelyzetekben születnek az igazán nagy dolgok — tartják, s ez a kétfős szorítás nem kíméli a városkép mai alakítóit sem. A teremtés, megújítás és korszerűsítés gyakorta erősen függvénye a meglévő technikáknak és technológiáknak, nem is beszélve a sovánny pénztracékról. Ugyanakkor a tudatban is végbement valamiféle moccanás, mind ösztönösebb és felelősségteljesebb az érdeklődés az épített környezet iránt, a karakter- és arcnélküli lakótelepek szorításában felértékelődnek a történelmi levegőt árasztó városrészek, lakótömbök.

Íme egy példa az erjedésre. Nemrégiben beszélgetést szerveztett a városépítő egyesület, és a MESZ szegedi csoportja Színház és tér címmel az oly sok értéket és elmentmondást felmutató Dóm térről. Tény, hogy ez a tér a város lüktető szíve, szellemi életének egyik központja, a tudomány és a kultúra centruma. A középkortól napjainkig szinte minden időszak letette itt névjegyét. Gondoljunk csak a XII. századi román-gótikus Dömötörtornyra (melyet éppen most újítanak föl), az 1700-as évek barokk ékszerére, a szerb templomra, az 1800-as évekből üzenetet hozó Hild József-tervezte klasszicista SZAB-székházra, a két háború közötti neogótikus törekvések példájára, a fogadalmi templomra vagy az azt körülölelő, Rerrich Béla által megálmodott, archaizáló és modern elemeket ötvöző épület-együttesre. Hogy mennyire inspiráló e közeg, bizonyíthatja, hogy az utóbbi években megépült két új objektum, a SZOTE oktatási épülete, valamint a Somogyi-könyvtár és levéltár tervezői Ybl-díjat kaptak kimagasló munkájukért. Viszont még mindig ott a tér rákfenéje, a több mint negyedszázada ékeletlenkedő rozsdás vas-dinoszau-

rusz, a Játékok nézőtere. A beszélgetésen elhangzott olyan javaslat is, hogy azt kellene eldönteni, térként vagy színházként ér-e többet ez a környezet. Dr. Körmöczy Ernő és Kórh Zoltán, a Csomitervező megadták a választ új nézőtéri elképzeléseikkel, s ez röviden: és. Azaz a közeljövőben békésen megfér majd egymás mellett Közép-Európa egyik legszebb tere és egyik legjelentősebb színházterülete. Arról van szó tudniillik, hogy a két fiatal építész egy nagyszerű ötlettel olyan nézőtéri konstrukciót tervezett, mely gyorsan összeállítható és lebontható (tervek szerint 8-8 nap szükségeltetik hozzá), a tartászeleket elvén működik, hat tömbjén ötezer néző foglalhat helyet, alsó része nemcsak esőbeálló, de sok funkcióra alkalmas fedett tér is. Remények szerint a VII. ötéves tervben megvalósul, s akkor immár a befejezett épületegyüttes és tér teljes szépségében tűnik majd elénk.

De hogy más példákat is említsünk az épületfelújítások elismerésre méltó sorából, idézzük fel emlékezetünkben a vasalóház, a Kis-Dávid-ház, a Fekete-ház megújult épületeit, vagy gondoljunk a színház rekonstrukciójára, amely a tervek szerint a jövő évben megnyitja kapuit. Új épület is született jó néhány, például az országos elismerést is kiváltó tanácsoktatási s továbbképzési központ Újszegeden, vagy nem sokkal töle a Kőjál-székház és a fürdőkülföldi kupolája. Tudomásul kell vennünk, hogy ilyen látványos beruházásokra a jövőben nemigen van mód, ha csak az újszegedi gyógyszerészet vagy a SZOTE klinikai tömbjének építését nem soroljuk ide. Viszont annál több az okosan tervezett foghíjbeépítés, a gondosan véghezvitt rekonstrukció, néhány műemlékfelújítás, mindenekelőtt Alsóvárosban — a templomé, a kolostoré, néhány szép napsugaras házé.

Aki vendégként érkezik, annak nyilván szembeszökőbbek a városportré változásai. Erzekevényben reagál egy-egy új épületre, rácsodálkozik a megszépült házra, fölújított műemlékre. Mi, akik itt élünk, s naponta bosszankodunk az elzárt utak, a beállványozott házak, a kerítésekkel eltakart épületek miatt, bizonyos „farkasvátságban” szenvedünk. Am ha ilyenkor, tavasszal egy hosszú séta alkalmával friss szemmel leltárazzuk otthon adó városunkat, örömmel nyugtázhathatjuk fejlődését. S ez nem önámítás, mert tisztában vagyunk környezetünk vizuális szennyezettségével és jól tudjuk, hogy „az igáslóból nem lesz pegazus attól, hogy árnyékára szárnyakat rajzolunk”.

TANDI LAJOS

Béke és munka

Immár negyven esztendő múlt el 1945 óta, amikor a szovjet nép győzelemmel fejezte be a fasiszta Németország ellen vívott nagy honvédó háborúját.

A győzelem 40. évfordulójának küszöbén minden akkori esemény különös élességgel elevenedik meg emlékezetünkben, jelentőségük megsokszorozódik. És ez elsősorban a május elsejei ünnepekre vonatkozik, amelyek nemcsak áthúzódnak a győzelem napjára, de lényegében össze is függenek vele, hiszen a két nevezetes dátum közös jelszava a munka és a béke.

*

Emlékszem a háború előtti május elsejére: ragyogó tavaszi színek, örömjongás, vidám fiatalok. A felvonulók lelkesen vitték a nagy plakátokat, rajtuk számok arról, hogy tervben felül mennyi acélt öntöttek, mennyi szén és kőolajat termeltek ki, hány pár lábbelit, hány méter szövetet gyártottak. És emlékszem, milyenek voltak a május elsejék a fronton, a háború nehéz éveiben. Akkor nem volt felvonulás és vidám szórakozás. A katonák megsemmisített fasisztákról, kilőtt ellenséges harcokokról és aknavetőkről, lövegekről és repülőgépekről tettek jelentéseket.

*

A könyörtelenül múlt idő összemossa a régi ünnepek részleteit az ember emlékezetében. Azokra az ünnepekre mind úgy emlékszem, mint színes képeslapokra abból az időből. Mégis, két május elseje felejthetetlen számomra.

*

A háború előtti utolsó május elseje jut eszembe. Lehet, azért, mert akkor nagyon fiatalok voltunk. Hűszéves korban minden szín még színesebbnek látszik, és az ember szíve kitérül mindennek, ami szép és jó, s legszívesebben magához ölelné az egész világot. Abban az esztendőben az Urál déli részén, Cseljabinszkban éltem. Emlékszem, hogy a vidám felvonulás után csapatostul kimentünk a folyóparti erdőbe, és valamikor hajnalban értünk haza a diákszállóba. Mint egy pillanat, oly gyorsan elröppent az éjszaka. Táborlőznél, a folyó csendes neszezését hallgatva, órákon át beszélgettünk. Természetesen a jövőről leginkább, és elábrándoztunk arról, hogy tíz vagy húsz év múlva majd találkozót rendezünk, és akkor is olyan békés és felhőtlen lesz az életünk, mint ez az éjszaka az erdő csendjében. Holnap kezdődnek a vizsgák, végzünk, ártán... Ahogy az a fiataloknál szokás, óriási terveink voltak. Sokunk számára ezek csak tervek maradtak, mert másfél hónap múlva megkezdődött a háború, és sok szovjet ember életének ez volt az utolsó tavasza...

*

A másik emlékezetes ünnep az utolsó háborús május elseje volt. Szerintem éppen ez a május volt a kezdete egy új hagyománynak, amikor csaknem egybeolvadt népünk két ilyen kedves ünnepe: a Munka ünnepe és a Győzelem napja.

1945. május elsején a 3. Ukrán front csapataival Ausztriában voltunk. Akkor már bevettük Bécsét, csaknem az egész országot megtisztítottuk a hitleristáktól. A teljes győzelem már ott volt a levegőben. És természetes, hogy ennek megfelelő volt a hangulatunk is. Négy nehéz háborús év volt mögöttünk, az a négy esztendő, amely alatt hazánk sorsa dőlt el. A szovjet hadsereg nemcsak megvédte a hazát, hanem szét is verte az ellenséget, sok európai népet felszabadított a fasiszta uralma alól. Sokba került nekünk a győzelem. A szovjet emberek milliói adták érte az életüket. Annál inkább örültek azok, akik életben maradtak. És nem azért, mert félték volna meghalni. Az ember ifjúságának éveiben nem fél a haláltól. Senki nem gondol rá még a háborúban sem. Egyszerűen mindenki örült annak, hogy hosszú idő után végre találkozhat a szeretteivel és visszatérhet a békés, nyugodt élethez. Így gondoltuk, így gondolta mindenki, aki végigjárta a háború göröngyös útjait. Meggyőződéssel hittük, hogy ez a háború volt az utolsó, és mindazok után, amit átéltek a népek, aligha akar valaki is újra fegyvert fogni.

*

De az élet nem így hozta. Az egyszerű emberek akarata és vágyai ellenére voltak Nyugaton olyan politikusok, akik — bár még dörögtek a második világháború fegyverei — már azon mesterkedtek, hogy újabb háború révén hogyan szerezhetnének érvényt hódító, imperialista terveiknek. És a maguk részéről meg is tettek mindent, hogy gyöngítsék szövetségeseiket a Hitler elleni küzdelemben.

*

Ezzel kapcsolatban eszembe jut egy volt angol katona, az essexi John Dawies levele. A levélben szó van a hitleristák stálingrádi vereségéről. Akkoriban — írta John Dawies — az egyik egység parancsnoka voltam egy gyalogsági zászlóaljban... Belelátunk politikusaik manővereibe, amelyekkel tudatosan halogatták a második front megnyitását, amivel segíthették volna az orosz frontot. Aztán megnyílt a második front, de csak akkor, amikor világhosszá vált, Winston Churchill szavaival élve, hogy „az oroszok ki-belezték a német hadsereget”. A továbbiakban a szerző elmondja, hogyan jutott el zászlóaljával Franciaországba, Belgiumba, Hollandiába. A május elsejei ünnepeket megelőző napokban már Nyugat-Németország területén voltak, valahol Hannover közelében. Ezen a környéken ejtettek fogságba egy nagy csoport német katonát. Egyébként az a megfogalmazás, hogy fogságba ejtettek, némi módosításra szorul. — A hitleristák azokban a napokban maguk keresték az alkalmat, hogy nyugati szövetségeseinknek adhassák meg magukat — írja John Dawies.

Az egyik német katonánál meglátott egy „A hősi helytállásért” feliratú szovjet katonai kitüntetését. Ez a kitüntetés készlettel levélírással a volt angol katonát.

„1945. május elsején történt — folytatja az emlékezést. — Tudva azt, hogy ez a nap nagy ünnep Oroszországban, elvettem a németől a medáliát és elhatároztam, hogy ez lesz az én ünnepi ajándékom az ismeretlen katonának vagy a családjának.”

Az angol csaknem tíz év múltán váltotta be ezt az ígértét. John Dawies levelet és a 1179919. számú érdemrendet már az ötvenes évek közepe táján kaptuk meg. Elhatároztuk akkor, hogy megkeressük a kitüntetés gazdáját és pontosan május elsején átadjuk neki. Úgy gondoltuk, hogy itt nemcsak arról van szó, hogy egyszerűen visszajuttatjuk a kitüntetését. Van ennek a gesztusnak bizonyos internacionalista vonatkozása is, hiszen május elseje — a dolgozók nemzetközi ünnepe. És ez az érem katonai szövetségünk keze nyomán jutott vissza hozzánk. Másrészt a május elsejei zászlónkra ez a szó van írva: béke, és ezt a békét a katonák hozták el nekünk.

*

Sajnos, a szépen kidolgozott tervet nem sikerült megvalósítanunk. Utánanéztünk, a katonának Hlebnyikov volt a neve, de meghalt a háborúban. A fasiszta egy halott katonáról szedte le a kitüntetését. Most immár harminc éve van nálunk ez az érem, és emlékeztet arra, hogy a békéért, amelynek áldásait nemcsak a mi népünk, hanem a világ sok népe élvezheti, a szovjet nép drága árat fizetett. Az elesettek kiontott vére arra int bennünket, hogy mint szemünk fényét, óvjuk a békét.

NYIKOLAJ ZABLEKIN,
a Szovjetunió Hőse